

DOVILĖ TAMULAITIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0002-7990-2968

Mokslinių tyrimų kryptys: toponimika, akcentologija.

DOI: doi.org/10.35321/all85-11

PASVARSTYMAI DĖL KELIŲ LIETUVIŲ UPIŲ IR EŽERŲ VARDŲ KILMĖS

Considerations on the Origin of Several
Names of Lithuanian Rivers and Lakes

ANOTACIJA

Straipsnyje svarstomos naujos ar tikslinamos esamos toponimikos darbuose jau analizuotų hidronimų *Mirglonas* || *Mirglius*, *Mūmelis*, *Pasōdgeris*, *Pātyralis*, *Piršenas*, *Rūvelys*, *Skėrdynas*, *Skėrdžia*, *Skerdumà* || *Skerdūmė*, *Skerdyksnà* || *Skerdiksnà* || *Skirdyksnà*, *Šėkštis*, *Šėkštė*, *Šėkštys* || *Šėkštis*, *Švilpynė*, *Uršulis*, *Žadālis*, *Žādikė* || *Žadikė* || *Žādikis* || *Žadikys*, *Žadupys* kilmės prielaidos. Alternatyvūs kilmės aiškinimai keliami remiantis vandenvardžių kirčiavimo, jų motyvacijos, toponiminio konteksto ir kitų lingvistinių duomenų analize.

ESMINIAI ŽODŽIAI: onomastika, toponimika, vandenvardžių kilmė, vandenvardžių motyvacija, vandenvardžių kirčiavimas.

ANNOTATION

The article considers new or revises existing assumptions concerning the origin of the hydronyms *Mirglonas* || *Mirglius*, *Mūmelis*, *Pasōdgeris*, *Pātyralis*, *Piršenas*, *Rūvelys*, *Skėrdynas*, *Skėrdžia*, *Skerdumà* || *Skerdūmė*, *Skerdyksnà* || *Skerdiksnà* || *Skirdyksnà*, *Šėkštis*, *Šėkštė*, *Šėkštys* || *Šėkštis*, *Švilpynė*, *Uršulis*, *Žadālis*, *Žādikė* || *Žadikė* || *Žādikis* || *Žadikys*, which have already been analysed in the previous studies of toponymy. Alternative interpretations of their origin are proposed referring to the analysis of the accentuation and motivation of hydronyms, the toponymic context and other linguistic data.

KEYWORDS: onomastics, toponymy, origin of hydronyms, motivation of hydronyms, accentuation of hydronyms.

Lietuvių upių ir ežerų vardų kilmė yra sulaukusi nemažai tiek Lietuvos, tiek užsienio lingvistų dėmesio ir yra gana išsamiai ištirta. Lietuvių hidronimikai svarbūs Kazimiero Būgos, Prano Skardžiaus, Bronio Savukyno ir kitų kalbininkų vandenvardžių etimologiniai tyrimai, bet išsamiausiai hidronimai (jų daryba, semantika, kilmė) analizuoti onomasto Aleksandro Vanago darbuose (1970; 1981; 1981a). Šio kalbininko parengtame *Lietuvių hidronimų etimologiniame žodyne* (1981) išnagrinėta daugumos lietuvių upių ir ežerų vardų kilmė, apibendrinti ligtoliniai tyrimai.

Dabartiniuose toponimikos darbuose ankstesni paskirų vandenvardžių kilmės aiškinimai yra koreguojami, svarstomos kitokios jų kilmės galimybės, nes atsiranda naujų duomenų apie hidronimų susidarymą, ryšį su kitais toponimais ir pan. (Bilkis 2006, 2011, 2014; Garliauskas 2013 ir kt.).

Tiriant priesaginių hidronimų kirčiavimo dėsningumus ir juos lėmusius veiksnius buvo atidžiai vertintos toponimikos darbuose pateiktos vandenvardžių darybos bei kilmės hipotezės. Įvairiais aspektais nagrinėjant hidronimus buvo pastebėta, kad kai kurių upių ir ežerų vardų kilmė galėtų būti aiškinama ir kitaip negu kitų tyrėjų (žr. Tamulaitienė 2020).

Straipsnio tikslas – iškelti naujas ir patikslinti esamas kelių toponimikos darbuose jau nagrinėtų upių ir ežerų vardų kilmės prielaidas. Įvertinus ankstesnes vandenvardžių kilmės hipotezes alternatyvūs aiškinimai svarstomi remiantis hidronimų kirčiavimo (ir jo santykio su pamatinių žodžių akcentuacija), motyvacijos, struktūros, toponiminio konteksto, geolingvistinių ir kitų kalbinių duomenų analize. Kai kurie duomenys anksčiau tyrėjų nebuvo fiksuoti (pvz., dalis bendrašaknių toponimų) arba sulaukė nepakankamai jų dėmesio (pvz., vandenvardžių kirčiavimas). Tiriamajai medžiagai taikomi aprašomasis analitinis, struktūrinės analizės, lyginamasis, geolingvistiniai metodai. Hidronimų kirčiavimo analizė paremta morfonologinės akcentologijos principais.

Mirglonas || *Mirglius* up. NmŽ (C. Hennenbergerio XVI a. (1584 ir 1595 m.¹) sudarytuose Prūsijos žemėlapiuose² nurodyta lytis *Mirgla*³)⁴. Ten pat *Mirglonai* plk. (VK⁵). Upėvardžiai kildinami iš liet. *mirgėti* ‘šviesti, žibėti mirksinčia šviesa;

¹ Straipsnyje remtasi 1584 m. bei vėlesniais pagal C. Hennenbergerio žemėlapius parengtais Prūsijos žemėlapiams, prieinamais internete (žr. Hennenberger 1584, 1634, 1638).

² Plačiau žr. <https://www.mlimuziejus.lt/lt/mazosios-lietuvos-istorijos-muziejus/mazoji-lietuva-ir-prusija-senuosiuose-zemelapiuose/>; <https://www.vle.lt/straipsnis/hennenbergerio-zemelapiai/>.

³ Vanagas (1981: 218) kaip šaltinį nurodo (galbūt klaidingai) Hartnocho II žemėlapi.

⁴ Péteraitis (1992: 126) nurodo, kad dar vadinama ir *Mirglonė*. PKK ir Prano Skardžiaus (1943: 282) nurodyta lytis *Mirgluonas*.

⁵ Užrašyta Palendrių (1960 m.) ir Degučių k. (1981 m.).

judėti, virpėti, marguliuoti, kaitaliojantis spalvoms ar šviesai ir šešeliams⁶. Jų motyvacija susijusi su vandens mirgėjimu, šviesumu ar pan. (Vanagas 1981: 218; 1981a: 99; Pėteraitis 1992: 126, 203; dar žr. LVvGDB). Tokia kilmės galimybė visiškai tikėtina, dėl motyvacijos plg. liet. *Marà* up. Kpč (: balt. **marā* ‘mirganti’) (Mažiulis 2013: 611–612 [=1996: 149–151])⁷, *Žibà* || *Žibālė* up. Plng, *Žibulė* up. Lbv, *Žibilas* up. Lb (: liet. *žibėti* ‘švytėti atmušama šviesa, blizgėti, spindėti’, liet. *žibùs* ‘blizgus, spindintis’) (Vanagas 1981: 400; 1981a: 100).

Vis dėlto išplėstinė šaknis *mirgl-*⁸ leidžia svarstyti, kad hidronimai visų pirma gretintini su liet. *mīrgla* ‘kas neprimato, spangys’, liet. *mīrglinėti* ‘merktis, marks tytis (apie akis)’, liet. *mīrglinti*: „Mirglinti yra eiti prisimerkęs“ (LKŽe)⁹, dar plg. *mirglius*¹⁰: „Žvelgdamas į žmogų, jisai labai tankiai mirkčiodavo“ (Juška 2020), kurie toliau jau sietini su *mīrgėti*. Dėl vardažodžių analogijos plg. liet. *mīrkla* ‘kas dažnai, nesveikai mirksi, mirknys, mirkčius’, liet. *mīrklōnas*, -ė ‘kas nuolat mirksi, mirkla, mirknys’. Tokiu atveju upėvardžių *Mīrglonas* || *Mīrglius* motyvacija galėtų būti susijusi su vandens tekėjimo ypatybėmis, t. y. nestiprios srovės ar pan. upė, plg. *Pāspitris* up. Šd (: liet. *paspitrioti* ‘kiek neprimatyti’, liet. *paspitrys* ‘gana spitras, neprimatantis’) (Bilkis 2014: 151)¹¹, *Kurtinys* up. Rgv (: liet. *kuřinas* ‘kurčias’, liet. *kurtinaĩ* ‘aklinai, visiškai’) (ten pat)¹², *Āklė* up. Dbg, Imbr, Krš (: liet. *āklas*, -à ‘tamsus; uždaras, aklinas’) (Vanagas 1981: 37; LVŽ 1: 34–36). Dėl aptariamųjų hidronimų šaknies kirčio ir akūtinės priegaidės (1 a. p.) (LUEV: 104¹³) plg. *mīrgla* (1 a. p.) (LKŽe) (dar žr. Tamulaitienė 2020: 92).

Dar atkreiptinas dėmesys į galimą aptariamųjų hidronimų ryšį su liet. *mīrglyti* ‘smulkiai lyti, purkšti’ Šll (žr. LKŽe), fiksuotą tos pačios tarmės plote¹⁴, kuriame yra upė. Genetiškai šis veiksmožodis taip pat sietinas su liet. *mīrgėti*–

⁶ Jeigu nenurodyta kitaip, žodžių reikšmės pateiktos iš *Lietuvių kalbos žodyno* elektroninio varianto (toliau LKŽe).

⁷ Vanagas (1981: 204) vandenvardį sieja su liet. *mārės, mārios* ‘jūra’.

⁸ Vanagas hidronimą *Mīrglonas* priskiria prie priesagos -onas vedinių, bet priebalsio *l* atsiradimo šaknyje plačiau nekomentuoja (žr. Vanagas 1970: 188; dar žr. LVvGDB; Skardžius 1943: 282 (čia išskirta priesaga -uonas)).

⁹ Veiksmožodį *mīrglinti* ‘eiti prisimerkęs < mirgant judėti’, taip pat *mīrglyti* ‘smulkiai lyti, purkšti’ palyginimui dėl šaknies *mīrgl-* nurodo ir Pėteraitis (1992: 126).

¹⁰ Žmogaus pravardinis apibūdinimas.

¹¹ Vanagas (1981: 247) hidronimą laiko priešdėlio *pa-* vediniu iš avd. *Spitris, Spitrys*.

¹² Vanagas (1981: 175) sieja su liet. *kurtinys* ‘teterinų šeimos paukštis’.

¹³ Variantas *Mīrglius* čia nefiksuotas.

¹⁴ Straipsnyje tarmių ribos nustatomos remiantis *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje* (2004) pateiktais žemėlapiiais.

ti, plg. la. *mirgot* ‘mirguliuoti, mirgėti, raibuliuoti, spindėti, tviskėti, blykčioti, žybčioti; lynoti, krapnoti, dulkti, dulksnoti’, la. *mirdzināt* ‘mirginti, tviskinti, blizginti; lynoti, krapnoti’ (LLKŽe). Dėl analogijos plg. upėvardį *Murgālis* Klp, kuris greta sąsajų su la. *murga* ‘nešvarus vanduo, bala’ (ME 2: 669), liet. *murglā* ‘tiršta migla; labai smulkus lietus’, liet. *murglōtas*, –a ‘su smulkiu lietumi, miglotas’ ir pan. (Kiseliūnaitė 2020: 48; Pėteraitis 1992: 127)¹⁵ gali būti gretinamas su liet. *murgėti*, *mūrga* ‘smulkiai lyti, purkšti’ Grg. Vis dėlto abejonių dėl vandenvardžių *Mirglonas* || *Mirglius* ir veiksmožodžio *mirglyti* ryšio kelia jų šaknies priegaidžių skirtumas.

Mūmelis ež. Gl. Ten pat ir *Mūmelis* ln.¹⁶ (PKK). Aleksandras Vanagas (1981: 221) abejodamas vandenvardį sieja su liet. *mūmelis* ‘tylus, nekalbus žmogus, tylenis; aptingęs, nerangus žmogus’, liet. *mūmas* ‘maumas; nebylys’; galbūt plg. *Mumėlė* b. Ps (Bilkis 2008: 114). Kitus šaknį *mum-* turinčius onimus *Mumiai* mš., pv. Rt (ir *Mūmiškė* upl. Rt¹⁷), *Mūmiškis* upl. Šl¹⁸ (VK) daugiau pagrindo yra sieti su avd. *Mūmas* (Zinkevičius 2008: 119), **Mumis* ar pan., plg. ist. avd. *Christophori Mumis* Ad 1657 m. (IAK), prvd. *Mumà* Dt (Butkus 1995: 317), nors neatmestina ir apeliatyvinės kilmės galimybė.

Tiek hidronimo *Mūmelis*, tiek helonimo *Mumėlė* ryšys su *mūmas*, *mūmelis* abejotinas motyvacijos požiūriu¹⁹, nors analogijų esama, plg. *Savėlis* up. Pkr (: liet. *savėlis* ‘kas nepilno proto, nepastabus, žioplys’), *Lebedà* up. Dbk, Pbrd (: liet. *lebedà* ‘ištižęs, nerangus, apsileidęs žmogus, ištižėlis, liurbis’) (Vanagas 1981: 292, 184; 1981a: 87, 86). Galbūt labiau tikėtina (ypač balos vardo) sąsaja su vardažodžiu *mūmas* turint galvoje jo reikšmę ‘vaikų baidyklė, baubas’. Tai būtų vieta (bala, ežeras), kurioje esama mumų ar pan., plg. helonimus *Vaidulė* b. Sug, b., rst. Skm, rst. An, Čln ir hidronimus *Vaidulė* up. Dbk, *Vaidulis* up. Šd, *Vaidėnis* up. Sd (: liet. *vaidas* ‘vaiduoklis, šmėkla, vaidalas’) (Bilkis 2008: 101; Vanagas 1981: 358; dar žr. Vanagas 1981a: 110–111).

Vandenvardžio *Mūmelis* gretinimas su *mūmas*, *mūmelis* kelia kiek abejonių ir dėl apeliatyvų paplitimo ploto. Remiantis LKŽe duomenimis, šie daiktavardžiai paplitę rytų aukštaičių uteniškių ir panevėžiškių tarmėse. Dar plg. tos pačios

¹⁵ Vanagas (1981: 221–222) hidronimą laiko vediniu iš germanizmo *mūrgas* ‘margas, žemės matas’.

¹⁶ Greičiausiai tas pats objektas 1983 m. (VK) fiksuotas kaip bala.

¹⁷ Vandenvardis LUEV ir Vanago darbuose nefiksuotas. Užrašytas tarpukario Telšių apskrities Rietavo valsčiaus Stirbiškės kaimo žemės vardyno anketoje (1937 m.).

¹⁸ Vandenvardis LUEV ir Vanago darbuose nefiksuotas. Užrašytas tarpukario Šiaulių apskrities ir valsčiaus Žadžiūnų kaimo žemės vardyno anketoje (1935 m.). Anketoje kaip objektas nurodyta *tekmė*, viena iš šio žodžio reikšmių yra ‘upė, upelis’ (žr. LKŽe).

¹⁹ Vandenvardis priskiriamas prie fizinę vandens būseną apibūdinančios reikšmės hidronimų (Vanagas 1981a: 83–86).

šaknies *maūmas*, *maūmė* ‘vaikų baidyklė, baubas; tylus, nekalbus žmogus, tylenis’, *maūmelis*, *maumà*, *maumỹs*, *maumū̃zas*, *maumōkas* ‘vaikų baidyklė, baubas’ plačiai vartojami rytų ir pietų aukštaičių, žinomi pakraštiniams žemaičiams (LKŽe; dar žr. Jasiūnaitė 2000: 176–177). Hidronimas yra vakarų aukštaičių kauniškių tarmės plote²⁰ (Užnemunėje). Neatmestina galimybė, kad kalbamieji apeliatyvai galėjo būti vartojami ir šiame Lietuvos areale.

Kita vertus, svarstyti kitokia vandenvardžio *Mūmelis* kilmės prielaida. Ežero vardas gali būti gretinamas su vandens augalo pavadinimu liet. *mūmelė* (vo. *Mummel*) ‘lūgnė (Nuphar)’, kuris fiksuotas Rytų Prūsijos ir Klaipėdos krašto raštuose, F. Kuršaičio, G. H. F. Neselmano žodynuose (žr. LKŽe; dar žr. AK 2: 1438). Germanizmas galėjo būti žinomas ir Užnemunėje (Gelgaudiškio apylinkėse²¹), kuri XVIII a. atiteko Prūsijai (plačiau žr. VLEe; MLEe). Motyvacijos požūriui tai būtų ežeras, kuriame auga daug mumelių ar pan. Su augalų pavadinimais siejamų vandenvardžių Lietuvoje yra gausu (žr. Vanagas 1981a: 90–94), plg. ežerų vardus *Indraīlis* ež. Ds (: liet. *indrė* ‘nendrė’), *Lūkštīnis* ež. Mlt, Smal (: liet. *lūkštas* ‘vandens lelija’), *Švóginas* ež. Ign (: liet. *švógės* ‘tokios balų žolės, nendrės’) (Vanagas 1981: 130, 198, 338). Dėl hidronimo struktūros plg. *Žiežūl-is* ež. Ktk, Sem, Vrn (: liet. *žiežulė* ‘raudė, mekšras’), *Lapūk-is* ež. Rdm (: liet. *lapūkas* ‘varnalėša; vandens lelija; puriena; lūgnė; pelkinis žinginyš’) (žr. Vanagas 1970: 65–66). Kilmės iš *mūmelė* (1 a. p.) galimybei neprieštarauja ir pastovus hidronimo *Mūmelis* pradinio skiemens kirtis (1 a. p.) (LUEV: 106).

Pasōdġiris (*Pasōdġiris*?)²² up. KzR. Manoma, kad upėvardis yra kilęs iš spėjamo kokios kitos vietos (miško ar pan.) sudurtinio vardo **Pasod-giris*, kurio pirmasis dėmuo būtų iš *Pasōda* pv. < liet. *pasōda* ‘žemės sklypas miške, duodamas eiguliui; žemė, kur stovi sodyba’ (Vanagas 1981: 247). Vietovardžių surinktų iš gyvosios kalbos duomenų analizė rodo, kad hidronimas kildintinas iš pievos ar raisto vardo *Pasōdġiris*. Pievos vardas užrašytas tarpukario Kazlų valsčiaus Marackų kaimo žemės vardyno anketoje (1935 m.)²³, o helonimas

²⁰ Vakarų Lietuvoje sutinkami artimos reikšmės daiktavardžiai liet. *mēmė* ‘tylus, lėtas, mažakalbis žmogus, nevykėlis, žioplys, užaušėlis’, liet. *mēmelis*, *mēmelis* ‘kas neaiškiai kalba, memeliuoja, memeklis’ Jrb, Rs ir kt. (žr. LKŽe).

²¹ Pastebėtina, kad Gelgaudiškio dvarą XVIII a. įsigijo baronų von Keudellių giminė ir į apylinkes atsikėlė daug vokiečių (plačiau žr. <https://www.gelgaudiskis.lt/istorija>; <https://www.mle.lt/straipsniai/papruse>).

²² Taip sukirčiuota Vanago (1981: 247) (matyt, remiantis pievos vardo *Pasōda* ir apeliatyvo *pasōda* kirčiavimu), tačiau akutinės priegaidės autentiškumas abejotinas. LUEV: 119 nurodyta lytis *Pasōdġiris*. Tokį kirčiavimą liudija ir gyvosios kalbos duomenys.

²³ Užrašė mokytoja Petronėlė Pajaujytė.

fiksuotas to paties valsčiaus Jūrės girininkijos anketoje (1936 m.)²⁴, kurioje nurodyta, kad raistas²⁵ yra netoli Jūrės kaimo (VK; dar žr. LVvGDB). Kiek labiau tikėtina, kad upelis perėmė tame pačiame kaime esančios pievos vardą. Tačiau Marackų ir Jūrės kaimai ribojasi, todėl atmesti sąsajos su raisto vardu negalima. Motyvacijos požiūriu tai būtų per (pro) pievą ar raistą *Pasōdġiris* tekantis upelis ar pan. Pastebėtina, kad žemės vardų anketoje pastabų skiltyje pievos vardo užrašytojos pažymėta, kad ten „seniau buvo pasoda (miškų sargybos)“. Taigi galima teigti, kad onimo *Pasōdġiris* pirmasis dėmuo yra iš apeliatyvo *pasodà*, o ne iš pievos vardo *Pasōda* kaip manyta Vanago. Beje, duomenų rodančių, kad minėtuose kaimuose ar greta esančiose gyvenvietėse būta pievos tokiu vardu, straipsnio autorei nepavyko užfiksuoti²⁶.

Pātyralis up. Žr. Vandenvardis laikomas priešdėlio *pa-* vediniu iš **Tyrālis*, kuris yra su mažybine priesaga *-ālis* padarytas iš pievos vardo *Týrai* arba *Týras* (Vanagas 1981: 249). Telšių apskrities Žarėnų valsčiaus Medingėnų dvaro žemės vardyno anketoje (1935 m.)²⁷ pateikti duomenys apie upės (tiksliau upelio²⁸) ir kitų objektų lokalizaciją leidžia spręsti, kad vandenvardis kildintinas iš netoliese esančio miško vardo *Tyrālis*. Tai būtų upelis, kuris teka pro mišką ar atiteka iš jo. Dar plg. *Pātyralis* ar., drp. Žr (VK; dar žr. LVvGDB).

*Pīršenas*²⁹ ež. Blnk³⁰. Vandenvardis gretinamas su hidronimais *Peřsas* ež. Srij, *Peršėke* up. Brb, *Peršokšnà* up. Švnčl, *Parsvētas* ež. Dkšt ir kt., kurie toliau siejami su liet. *prā-paršas*, *pra-peršà*, *pró-perša* ‘neužšalusi vieta lede; retesnė vieta miške’, plg. s. i. *párs-āna* ‘tarpekliis, bedugnė, praraja’ < ide. **perk-*/**přk-*. Šaknis *pīrš-* vertintina kaip baltų apofonijos *parš-/perš-/pīrš-* rezultatas (Савукинас 1966: 169–170; Vanagas 1981: 260, 245–246; 1981a: 70).

Tačiau neatmestina galimybė, kad ežero vardas *Pīršenas* yra giminingas su liet. (pl.) *pīršys*, *pīršės*, *pīršiai* ‘arklio krūtinė’, plg. s. sl. (pl.) *prōsi*, le. *piersi* ‘krūtinė’, kurie kildintini iš balt.-sl. **pīrši-* ‘krūtinė; priekis’ < ide. **perk-* ‘šonkaulis, krūtinė’ < **perk-* ‘t. p.’ (plg. s. i. *přšiti* ‘šonkaulis’ ir pan.); dar

²⁴ Užrašė girininkas Juozas Jurkėnas iš Antano Mitkaus.

²⁵ Matyt, tas pats objektas nurodytas kaip balos 1982 m. užrašytoje VK kortelėje (užrašė A. Mėdžiūtė).

²⁶ Arčiausiai to ploto pieva fiksuota Kupreliškių kaime (Pilviškių apyl.) (VK; 1981 m., užrašė K. Eigminas). Taip pat fiksuotos sodybos Gulioniškių ir Karališkės kaimuose (VK; 1982 m., užrašė O. Arminienė). Bet vis tiek pieva ir sodybos yra (buvo) pakankamai nutolusios nuo Marackų ir Jūrės kaimuose esančių objektų.

²⁷ Užrašė mokytoja Anelė Laurusevičiūtė iš pateikėjo Petro Vitkaus.

²⁸ Užrašyta, kad „Teką per vidurį dvaro“.

²⁹ Kazimiero Būgos (Būga RR 3: 537) fiksuota lytis *Pīršenas*.

³⁰ Tarpukario Ukmergės apskrities Žemaitkiemio girininkijos anketoje užrašyta apslavinta ežero vardo lytis *Pīršanka*. Užrašė girininkas Antanas Lukošius.

plg. giminiškos kilmės liet. *pirštas*, la. *pīr(k)sts* (Mažiulis 2013: 715 [=1996: 286–287]; Smoczyński 1982: 222–223; dar žr. BEŽK). Kalbamiעי vardažodžiai paplitę vakarinėse tarmėse (žemaičių ir vakarų aukštaičių kauniškių), bet daiktavardis *piršys* fiksuotas ir rytų aukštaičių panevėžiškių tarmės plote (apie Smilgius (Panevėžio r.)) (žr. LKŽe). Apeliatyvai galėjo būti žinomi ir rytiniame Lietuvos areale, kuriame yra ežeras. Hidronimo *Piršenas* motyvacija būtų paremta jo konfigūracija, t. y. išsikišęs, priekyje esantis, panašios į krūtinę formos ar pan. ežeras. Su kūno dalių pavadinimais gretinamų vandenvardžių esama ir daugiau, plg. ežerų vardus *Pāpis* Rdš (: liet. *pāpas* ‘krūtis; spenys; koks nelygumas, atsikišimas’), *Pākalas* Lkm (: liet. *pākalas* ‘nugara, užpakalis’), *Pakalys* Šv (: liet. *pakalys* ‘užpakalis’) (Vanagas 1981: 244, 239; dar žr. 1981a: 65). Galbūt dar plg. *Piršatis* pv. Kpč (VK). Tokią kilmės prielaidą paremia ir pastovus vandenvardžio *Piršenas* šaknies kirtis (1 a. p.) (LUEV: 125), kuris gali būti siejamas su *piršys*, *piršės*, *piršiai* baritoniniu kirčiavimu (1 a. p.) (LKŽe; dėl kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2020: 117).

Rūvelys up. Krš. Ten pat *Rūveliai* k. (ATSŽ: 269; VŽe) (anksčiau ir dvaras). Hidronimas lyginamas su onimais *Ruveliai* (ar *Rūveliai*?) mš. Krš, *Ruvelė* mš. Lnkv, *Ruvelinė* plk. Pln, *Rūvelio kálnas* kln. Žr, *Rūvelišké* mš., gn. Žr, *Ruvelkas* (ar *Ruvelkos*) mš. Tt, pr. *Ruwewange* (Vanagas 1981: 285). Bent kai kuriuos iš pateiktų vietovardžių (pvz., *Rūvelio kálnas*) galima sieti su avd. *Rūvelis* (LPDB), *Ruvelis*, *Rūvelas* (Zinkevičius 2008: 237, 130) ar liet. *rūvelis* ‘piktas žmogus, sukčius; verksnys’. Vanagas (1981: 285) upėvardį abejodamas sieja su pastaruoju vardažodžiu, nurodydamas ir LKŽe nefiksuotą jo reikšmę ‘storas, nutukęs žmogus’³¹. Ryšys su apeliatyvu atrodo abejotinas dėl motyvacijos (laikomas konfigūracinės reikšmės hidronimu) (Vanagas 1981a: 61). Tokiai kilmės prielaidai prieštarauja ir kilnojamas hidronimo kirčiavimas (3^b a. p.) (LUEV: 140), nes vardažodis *rūvelis* turi pastovų kirtį šaknyje (1 a. p.) (LKŽe). Dėl tų pačių priežasčių kilmė iš avd. *Rūvelis* taip pat labai abejotina. Labiau pagrįsta motyvacijos ir struktūros (taip pat kirčiavimo) požiūriu atrodo hidronimo sąsaja su la. *ruvėti*s ‘nurimti, nutilti, nuščiūti’ (ME 3: 565), plg. *Ruvesys* up. Tj (Vanagas 1981: 285).

Atsargiai svarstyтина, kad hidronimas reflektuoja priebalsio s aferezę ir yra kilęs iš liet. *srūti*, *srūva* ‘sruventi, tekėti’, dar plg. *srūvis* ‘tekėjimas, plūdimas’. Priebalsio s išnykimas šiuo atveju laikytinas sporadišku, plg. liet. *tangùs*, *-ì* ‘nepasiduodantis lenkti, lankstyti, nelankstus; kietas, standus; ir kt.’ < *stangùs*, *-ì* (žr. Zinkevičius 1966: 178; LKŽe). Motyvacija susijusi su fizine vandens būseną (vandens tekėjimu ir pan.) hidronimams yra itin būdinga (žr. Vanagas 1981a: 83–90), plg. *Almajà* up. Lkm, *Almajas* ež. Lkm, *Almenas* ež. Lkm (: liet. *almėti*

³¹ Kaip šaltinis nurodyta Lietuvių kalbos žodyno kartoteka.

‘sunktis pamažu, varvėti, pūliuoti; pamažu sroventi’), *Sálva* || *Salvukas* up. Bsg, *Sálvis* up. Pkr (: liet. *salvėti* ‘pamažu tekėti, sunktis’) (Vanagas 1981: 39, 289; Savukynas 1960: 294; LVŽ 1: 75–76). Dėl hidronimo struktūros ir kilnojamojo kirčiavimo plg. *Metelỹs* 3^b ež. Srj, *Temelỹs* 3^b up. Gdž (Vanagas 1970: 124; LUEV: 102, 172; dėl kirčiavimo dar žr. Tamulaitienė 2020: 61).

Skėrdynas up. Kv, *Skėrdžia* up. Mlt, *Skerdumà* || *Skerdumė* up. Krk, *Skerdyksnà* || *Skerdiksnà* || *Skirdyksnà* up. Pbrd. Hidronimo *Skėrdynas* (ten pat *Skėrdynai* k.³² (ATSŽ: 279; VŽe)) kilmė laikoma ne visiškai aiškia. Dėl vedinių su *skerdyn-* populiarumo, plg. *Skėrdynas* b. Pkr, *Skėrdynbalė* b. Rk, *Skėrdynė* b., pv. Pšl, Plk, Pn, mš. Dj, *Skėrdynės* l. Vdk, b. Rd³³, Vanagas (1981: 302) svarsto, kad būta fiziografinio termino **skerdynas* ‘skerdimas’ ar pan., plg. *skėrdimas* ‘iškiršta miške vieta, skynimas’, kuris toliau sietinas su veiksmažodžiu liet. *skėrsti* *‘kirsti medžius, pjauti krūmus ar pan.’ (dar žr. Kazlauskas 1968: 61). Tokia kilmės hipotezė atrodo tikėtina, tačiau klausimų kelia skirtingos hidronimo ir veiksmažodžio šaknies priegaidės. Galima svarstyti, kad hidronimo *Skėrdynas* šaknies akūtas yra atsiradęs dėl veiksmažodžio liet. *skėrdėti*, -ėja (-i), -ėjo ‘eizėti, skeldėti, daužėti, pleišėti; skirsti, skilti (apie odą)’ kirčiavimo analogijos, fiksuoto ir Kvėdarnoje (žr. LKŽe). Taip pat neatmestina galimybė, kad šis veiksmažodis apskritai laikytinas upėvardžio *Skėrdynas* pamatiniu žodžiu; dar plg. *skerdynas* ‘smarkiai suskirdusi vieta’ (dar žr. Tamulaitienė 2020: 47). Ne su veiksmažodžiu *skėrsti* (Vanagas 1981: 302–303; 1981a: 71; Kazlauskas 1968: 61), o su *skėrdėti* galėtų būti siejami ir upėvardžiai (ar bent kai kurie iš jų) *Skėrdžia*, *Skerdumà* || *Skerdumė*, *Skerdyksnà* || *Skerdiksnà* || *Skirdyksnà*. Tokią pastarojo hidronimo kilmės galimybę paremia lytis *Skirdyksnà*, dėl kurios šaknies *skird-* plg. liet. *skirsti*, *skirdo* ‘eizėti, skeldėti, daužėti, pleišėti; skilti, skėrdėti (apie odą)’, liet. *skirdynas* ‘smarkiai suskirdusi vieta’, liet. *skirdūs*, -i ‘skėrdėjantis, trapus’, liet. *skirdà* ‘suskirdusi vieta odoje; vertikalus plyšys duonos kepale’. Tokiu kilmės atveju dėl hidronimų motyvacijos plg. vandenvardžius *Skirstupis* up. Prnv, *Skirstupelis* up. Škn, *Skirziūs* ež. Lp (: liet. *skirsti*, *skirdo*) (Vanagas 1981: 304; 1981a: 61).

Vanagas (1981: 328) vandenvardžius *Šėkštis* ež. Als, *Šėkštė* up. Stlp, *Šėkštỹs* || *Šėkštis* up. Krš abejodamas visų pirma sieja su liet. *šėkštis* ‘šakės pakumpusiais nagais pelams semti’³⁴ (dar žr. Būga RR 2: 314). Šią kilmės galimybę leidžia

³² Šio kaimo žemės vardyno anketoje (1935 m.; užrašė mokytoja Marija Jagminaitė) fiksuota sudėtinė vandenvardžio lytis *Skėrdynų upėlis* laikytina antrine, atsiradusia iš kaimo vardo *Skėrdynai*.

³³ Dėl helonimų dar žr. Bilkis 2008: 183, 184.

³⁴ Kita vertus, toliau gretinama su *Šiekštas* ež. JnšM (ten pat).

labiau pagrįsti Vanago nefiksuotos vardažodžio reikšmės³⁵ ‘šakotas pagalys; dvišakas pagalys kam paspirti; spyrys’, dar plg. *šėkštė* ‘ilga kartis’. Motyvacija būtų paremta ežero ir upių konfiguracija (išsišakojimu ar pan.), plg. *Šakárnė* up. Brž, *Šakarnis* up. Ps (: liet. *šakaŕnis* ‘šakotas’), *Luknà* up. Kl, Rdš, Skm, Vžns, *Lùknis* ež. Al ir kt. (: liet. *lùknas* ‘kurio ragai eina į šalis’) (Vanagas 1981: 324, 197; 1981a: 62, 59).

Švilpynė up. Erž. Vietovardžių surinktų iš gyvosios kalbos kartotekoje fiksuota daugiau negu 70 šaknių *švilp-* turinčių vietų vardų, pvz., *Švilpa* gn., pv. Brž, *Švilpinė* ar. Šauk, kln. Tt, *Švilpynė* dr. Rs, k. Jrb, l. Klm, mš. Stč, Šll ir kt. Bent dalį jų (ypač žemėvardžius) galima sieti su liet. *švilpti* ‘lūpomis, švilpyne ar kuo kitu išduoti garsą; tęsiamai čiulbėti; zvimbiant lėkti, skrieti oru’. Toponimikos darbuose iš šio veiksmožodžio kildinami vietovardžiai *Švilpė* up. Kv (Vanagas 1970: 61; plg. Vanagas 1981: 338) ir *Švilpiškė*³⁶ b. Slk (Bilkis 2008: 86; dar žr. LVvGDB) neabejojant tokia kilmės galimybe. Upėvardžio *Švilpė* motyvaciją paremia kiti tos pačios struktūros hidronimai, siejami su garso skleidimą žyminčiais veiksmožodžiais, plg. *Kliūkė* up. Nmk (: liet. *kliūkti* ‘rėkti, šaukti’), *Kniáuķė* up. Trš (: liet. *kniáukti* ‘miaukti, rėkti’), *Krokštė* up. Onš (: liet. *krōkšti* ‘kriokti’) ir pan. (Vanagas 1970: 60–61; 1981: 160, 161, 167). Galimą vietų vardų ryšį su *švilpti* liudija ir gyvosios kalbos duomenys, pvz., VK kortelėje (1978 m.) šalia kalno vardo *Švilpiakalnis* Dbg užrašyta „niekas neauga, švilpia vėjas“³⁷. Vis dėlto hidronimo *Švilpynė* up. Erž (plg. *Švilpė* up. Kv) (Vanagas 1981: 338; 1970: 167) ir helonimo *Švilpynė* plk. Kž (plg. *Švilpa* b. Žml) (Bilkis 2008: 189) kilmė laikoma ne visai aiškia, sąsaja su *švilpti* vertinama atsargiai.

Upėvardžio *Švilpynė* gretinimas su *švilpti* kelia abejonių dėl veiksmožodžio ir hidronimo šaknies priegaidės skirtumo. Onimai *Švilpė* up. Kv (LUEV, 170; Vanagas 1981: 338), *Švilpa* b. Žml, gn. Brž, pv. Rgv (Vanagas 1981: 338) šaknyje taip pat turi akūtą, tačiau jį, matyt, lėmė metatonija būdinga galūnių vediniams, plg. *švilpa* ‘švilpynė; kas švilpauja, švilpautojas’. Priesagos *-ynė* vediniams šaknies priegaidžių kaita nebūdinga. Įmanoma, kad upėvardžio *Švilpynė* akūtas yra atsiradęs dėl išvestinių veiksmožodžių *švilpauti*, *švilpuoti*, *švilpiuoti* ‘su pertrūkiais (paprastai atliekant kokią melodiją) švilpti; pratisai, su pertrūkiais čiulbėti’, daiktavardžio *švilpa* ar pan. kirčiavimo analogijos. Hidronimas taip pat galėtų būti gretinamas su akūtinės šaknies veiksmožodžiu liet. *švilpti*, *-sta* (?), *-o* ‘skleisti aukštą, šaižų garsą’, bet jo vartosenos arealas neaiškus, LKŽe pateikiami

³⁵ Galbūt apie jas neturėta duomenų.

³⁶ Balos vardas gali būti gretinamas ir su avd. *Švilpa*, *Švilpà* (Bilkis 2008: 86; dar žr. LVvGDB).

³⁷ Kortelę užrašė Petkutė ir Pėstiniakaitė.

tik *sušvilpti* pavyzdžiai iš rytų Lietuvos. Hidronimas yra pietų žemaičių rasei-
niškių tarmės plote.

Tačiau labiausiai tikėtina, kad upėvardis *Švilpynė* yra sietinas ne su veiks-
mažodžiu *švilpti*, o su augalų pavadinimais liet. *švilpas* ‘asiūklis’ ar liet. *švilpis*,
švilpis ‘švendras (Typha)’, dar plg. *švilpukas* ‘asiūklis’. Remiantis LKŽe, kalba-
mieji vardažodžiai žinomi vakarų Lietuvos tarmėse (apie Alksnėnus, Geistarus
(Vilkaviškio r.), Rusnę, Kintus (Šilutės r.)). Vokiečių klaipėdiškių šnektoje fik-
suotas ir lituanizmas *die Schwilp* (liet. *švilpas*): *die Schwilp wächst am Haffrand*
[švilpai auga pamaryje] (žr. MLEe). Šią kilmės prielaidą labai sustiprina ir hi-
dronimo motyvacija – tai būtų upė, kurioje auga daug švilpų (švilpių). Priesagą
-ynė turintys hidronimai dažnai sietini su augalų pavadinimais³⁸, plg. upėvar-
džius *Ajerynė* Jsv (: liet. *ąjeras* ‘pelkių augalas ilgais, stipriai kvepiančiais la-
pais’, plg. *ąjerynė*), *Lendrynė* Vnd (: liet. *lėndrė* ‘varpinių šeimos vandens au-
galas ilgu tuščiaviduriu stiebu, paprastoji nendrė’, plg. *lendrynė*), *Traušynė* Krp
(: liet. *traušis*, *traušys* ‘asiūklis’) (žr. Vanagas 1981: 36, 186, 347; 1970: 43–44;
dar žr. Vanagas 1981a: 90–94; LVŽ 1: 29–30). Ryšį su vardažodžiais (ypač su
švilpas) patvirtina ir pastovus hidronimo šaknies kirtis bei akūtinė priegaidė
(dar žr. Tamulaitienė 2020: 70).

Uršulis up. Skm. Hidronimas *Uršulis* laikomas palyginti nauju vardu ir sie-
jamas su avd. *Uršulė*, plg. *Uršulės kėlnės* išdžiūvusio upelio vaga (Vanagas 1981:
355; dar žr. Vanagas 1981a: 33)³⁹. Tačiau įmanomas upėvardžio *Uršulis* ryšys
su liet. *uršti* (*urščia*, *uršia*) ‘piktai urgzti; zvimbti, birbti; pykti, bambėti, niurz-
gėti; kelti triukšmą, užti, griaudėti’, fiksuotu ir rytų Lietuvoje (žr. LKŽe), dar
plg. liet. *uršus*, -i ‘piktas, smarkus, aršus; greitas’. Su minėtuoju veiksmažodžiu
siejamas oronimas *Ūršė* kln. Jnš (Bartkutė 2007: 35–36)⁴⁰. Matyt, tokios kilmės
laikytini ir vietovardžiai *Urša* mš., upl.⁴¹ Žl (VK). Hidronimų motyvacija būtų
susijusi su greita, triukšminga vandens tėkme ar pan., plg. vandenvardžius *Ūrka*
up. Vnd, *Ūrkis* ež. Mrk, *Ūrkupis* up. Mrs, *Ūrkupis* up. Tl (: liet. *urkioti* ‘nuolat
įkyriai barti, uiti, ūdyti’, la. *ūrkt* ‘urgzti’), *Trinkulis* up., ež. Nmč (: liet. *trinkėti*
‘bildėti, dundėti’) (Vanagas 1981: 355, 348; 1981a: 115).

Manoma, kad hidronimai *Žadālis* up. Šll, *Žādikė* || *Žadikė* || *Žadikis* ||
Žadikys up. Pšš, *Žadupys* up. Aln tėkmės guvumo, gyvumo prasme gali būti sie-
jami su liet. *žadinti* ‘liepti keltis (ppr. iš miego), budinti’ (Vanagas 1981: 395–396;

³⁸ Vanagas (1970: 43) dauguma priesagą -ynė turinčių hidronimų laiko pirminiais, kilusiais iš priesa-
ginių apeliatyvų.

³⁹ Ankstesniame veikale kildinama iš avd. *Uršulis* (Vanagas 1970: 48).

⁴⁰ Renata Endzelytė (2005: 140) oronimą sieja su nefiksuotu avd. **Uršys*.

⁴¹ Upelio vardas LUEV ir A. Vanago darbuose nefiksuotas.

1981a: 90). Tačiau dėl vandenvardžių struktūros daugiau pamato juos yra sieti ne su minėtuoju priesaginiu veiksmažodžiu, o su liet. *žādas* ‘balsas, amas, garsas’ (dar žr. Tamulaitienė 2020: 87). Tokiu atveju motyvacija būtų susijusi su srovės garsumu, triukšmingumu ar pan., plg. vardažodžio *žādas* reikšmę ‘jūros ūžimas’ Plng, upėvardį *Girstupys* || *Girstupis* Kn (: liet. *girdas* ‘žinia, gandas’, liet. *gerdas* ‘garsas, žinia, gandas’, liet. *iš-girsti*) (Vanagas 1981: 117; LVŽ 3: 209).

IŠVADOS

Vandenvardžiai *Mirglonas* || *Mirglius* up. NmŽ siejami su liet. *mirgėti* ‘šviesiti, žibėti mirksinčia šviesa; judėti, virpėti, marguliuoti, kaitaliojantis spalvoms ar šviesai ir šešeliams’, tačiau išplėstinė šaknis *mirgl-* leidžia svarstyti gretinimo su liet. *mirgla* ‘kas neprimato, spangys’, liet. *mirglinėti* ‘merktis, markstytis (apie akis)’, liet. *mirglinti*: „Mirglinti yra eiti prisimerkęs“ galimybę. Neatmestina ir upėvardžių sąsaja su liet. *mirglyti* ‘smulkiai lyti, purkšti’.

Ežero vardo *Mūmelis* Gl sąsaja su liet. *mūmelis* ‘tylus, nekalbus žmogus, tylenis; aptingęs, nerangus žmogus’, liet. *mūmas* ‘maumas; nebylys’ kelia abejonių dėl motyvacijos ir apeliatyvų paplitimo ploto. Svarstyтина, kad hidronimas gali būti gretinamas su liet. *mūmelė* (vo. *Mummel*) ‘lūgnė (Nuphar)’.

Spėjama, kad vandenvardis *Pasōdgeris* up. KzR kilęs iš kitos vietos vardo **Pasod-giris*. Tarpukariu surinkti vardyno duomenys leidžia patikslinti šią prielaidą ir upėvardį kildinti iš pievos ar raisto vardo *Pasōdgeris*.

Žemės vardyno anketų duomenys rodo, kad upelio vardas *Pātyralis* Žr yra kilęs ne iš pievos vardo *Týrai* arba *Týras* mažybinės formos **Tyralis*, bet iš netoliese esančio miško vardo *Tyralis*.

Ežero vardo *Piršenas* Blnk sąsaja su liet. *prā-paršas*, *pra-peršā*, *pró-perša* ‘neuzšalusi vieta lede; retesnė vieta miške’ (< ide. **perk-*/**prk-*) įtikinama. Tačiau svarstyтина ir ryšio su liet. (pl.) *pìršys*, *pìršės* ‘arklio krūtinė’ < balt.-sl. **pirsi-* ‘krūtinė; priekis’ < ide. **perk-* ‘šonkaulis, krūtinė’ < **perk-* ‘t. p.’ galimybė.

Hidronimo *Rūvelys* up. Krš ryšys su liet. *rūvelis* ‘piktas žmogus, sukčius; verksnys’ ar avd. *Rūvelis* abejotinas. Labiau pagrįsta upėvardžio kilmės iš la. *ruvêtiês* ‘nurimti, nutilti, nuščiūti’ galimybė. Atsargiai svarstyтина, kad hidronimas gali būti kilęs iš liet. *srūti*, *srūva* ‘sruventi, tekėti’.

Hidronimas *Skėrdynas* up. Kv kildinamas iš liet. **skerdynas* ‘skerdimas’ < liet. *skeřsti* *‘kirsti medžius, pjauti krūmus ar pan.’, tačiau upėvardžio kirčiavimas leidžia svarstyti, kad pamatiniu žodžiu laikytinas veiksmažodis liet. *skėrdėti*, *-ėja* (-i), *-ėjo* ‘eizėti, skeldėti, daužėti, pleišėti; skirsti, skilti (apie odą)’. Hidronimai *Skėrdžia* up. Mlt, *Skerdumà* || *Skerdumė* up. Krk, *Skerdyksnà* || *Skerdiksnà* || *Skirdyksnà* up. Pbrd taip pat gali būti susiję su pastaruoju veiksmažodžiu.

Anksčiau iškelta hidronimų *Šėkštis* ež. Als, *Šėkštė* up. Stlp, *Šėkštỹs* || *Šėkštis* up. Krš kilmės iš liet. *šėkštis* ‘šakės pakumpusiais nagais pelams semti’ galimybę leidžia labiau pagrįsti vardažodžio reikšmės ‘šakotas pagalys; dvišakas pagalys kam paspirti; spyrys’.

Upėvardžio *Švilpynė* Erž sąsaja su liet. *švilpti* ‘lūpomis, švilpyne ar kuo kitu išduoti garsą; tęsiamai čiulbėti; zvimbiant lėkti, skrieti oru’ kelia abejonių dėl veiksmažodžio ir hidronimo šaknies priegaidės skirtumo. Labiau tikėtina, kad vandenvardis yra kilęs iš liet. *švilpas* ‘asiūklis’ ar liet. *švilpis*, *švilpis* ‘švendras (Typha)’.

Hidronimas *Uršulis* up. Skm siejamas su avd. *Uršulė*. Tačiau įmanomas upėvardžio ryšys ir su liet. *uršti* ‘piktai urgzti; zvimbti, birbti; pykti, bambėti, niurzgėti; kelti triukšmą, ūžti, griaudėti’.

Hidronimus *Žadālis* up. Šll, *Žādikė* || *Žādikė* || *Žādikis* || *Žādikỹs* up. Pšš, *Žadupỹs* up. Aln dėl jų struktūros daugiau pamato yra sieti ne su priesaginiu veiksmažodžiu liet. *žādinti* ‘liepti keltis (ppr. iš miego), budinti’, o su liet. *žādas* ‘balsas, amas, garsas’.

OBJEKTŲ NUORODŲ IR KITI SUTRUMPINIMAI

a. – amžius	m. – metai
a. p. – akcentinė paradigma	mš. – miškas
ar. – arimas, ariama žemė	pan. – panašiai
avd. – asmenvardis	pl. – <i>pluralis</i> (daugiskaita)
b. – bala	plg. – palygink
balt. – baltų	plk. – pelkė
balt.-sl. – baltų-slavų	ppr. – paprastai
dr. – dirva	pr. – prūsų
drp. – durpynas	prvd. – pravardė
ež. – ežeras	pv. – pieva
gn. – ganykla	pvz. – pavyzdžiui
ide. – indoeuropiečių	r. – rajonas
ist. avd. – istorinis asmenvardis	rst. – raistas
k. – kaimas	s. i. – senovės indų
kln. – kalnas	s. sl. – senovės slavų
kt. – kita, kiti	t. p. – taip pat
l. – laukas	up. – upė
la. – latvių	upl. – upelis
le. – lenkų	vo. – vokiečių
liet. – lietuvių	žr. – žiūrėk
ln. – liūnas	

LOKALIZACIJOS NUORODŲ SUTRUMPINIMAI

Ad – Adūtiškis (Švenčionių r.)	Lbv – Liubāvas (Kalvarijų sav. ter.)
Al – Alytūs	Lkm – Liņkmenys (Ignalinos r.)
Aln – Alantà (Molėtų r.)	Lkv – Linkuvà (Pakruojo r.)
Als – Alsėdžiai (Plūngės r.)	Lp – Léipalingis (Drūskininkų sav. ter.)
An – Anykščiai	Mlt – Molėtai
Blnk – Bálninkai (Molėtų r.)	Mrk – Merkinė (Varėnės r.)
Brb – Balbiėriškis (Prienų r.)	Mrs – Miroslāvas (Alytaūs r.)
Brž – Bīržai	Nmč – Nemenčinė (Vilniaus r.)
Bsg – Baisógala (Radviliškio r.)	Nmk – Nemākščiai (Rasėinių r.)
Čln – Čiulėnai (Molėtų r.)	NmŽ – Žemaičių Naūmiestis (Šilutės r.)
Dbg – Dubingiai (Molėtų r.)	Onš – Ōnuškis (Trākų r.)
Dbk – Debeikiai (Anykščių r.)	Pbrd – Pabradė (Švenčionių r.)
Dj – Daujėnai (Pāsvalio r.)	Pkr – Pakruojis
Dkšt – Dūkštas (Ignalinos r.)	Plk – Plókščiai (Šakių r.)
Ds – Dūsetos (Zarasų r.)	Pln – Plūngė
Dt – Dotnuvà (Kėdėinių r.)	Plng – Palangà
Erž – Eřžvilkas (Jurbarko r.)	Pn – Panevėžys
Gdž – Gudžiūnai (Kėdėinių r.)	Prnv – Pėrnarava (Kėdėinių r.)
Gl – Geļgaudiškis (Šakių r.)	Ps – Pasvalys
Grg – Gargždai (Klaipėdos r.)	Pšl – Pūšalotas (Pāsvalio r.)
Ign – Ignalina	Pšš – Pašuvys (Radviliškio r.)
Imbr – Imbradas (Zarasų r.)	Rd – Radviliškis
Inš – Jėniškis	Rdm – Rudaminà (Lazdijų r.)
InšM – Jėniškis (Molėtų r.)	Rdš – Rūdiškės (Trākų r.)
Jrb – Jurbarkas	Rgv – Raguvà (Pānevėžio r.)
Jsv – Jėsvainiai (Kėdėinių r.)	Rk – Rėkiškis
Kl – Kuliai (Plūngės r.)	Rs – Rasėiniai
Klm – Keļmė	Rt – Rietāvas
Klp – Klaipėda	Sd – Sedà (Mažeikių r.)
Kn – Kaūnas	Sem – Semeliškės (Elektrėnų sav. ter.)
Kpč – Kāpčiamiestis (Lazdijų r.)	Skm – Skiemėnys (Anykščių r.)
Krk – Krākės (Kėdėinių r.)	Slk – Sālakas (Zarasų r.)
Krp – Kruopiai (Akmėnės r.)	Smal – Smālvos (Zarasų r.)
Krš – Kuršėnai (Šiaulių r.)	Srj – Seirijai (Lazdijų r.)
Ktk – Kūktiškės (Utenės r.)	Stč – Stačiūnai (Pakruojo r.)
Kv – Kvėdarna (Šilalės r.)	Stlp – Stālupėnai (Nesterovas; Kaliningrado sritis)
KzR – Kazlų Rūdà	
Kž – Kužiai (Šiaulių r.)	
Lb – Labguvà (Poleskas; Kaliningrado sritis)	

Sug – Sugiñčiai (Molėtų r.)	Tl – Telšiai
Šauk – Šaukėnai (Kelmės r.)	Trš – Tryškiai (Telšių r.)
Šd – Šeduvà (Radviliškio r.)	Tt – Týtuvėnai (Kelmės r.)
Škn – Šakýna (Šiaulių r.)	Vdk – Vidùklė (Rasėinių r.)
Šl – Šiauliai	Vnd – Vandžiógala (Kaūno r.)
Šll – Šilalė	Vrn – Varėna
Šv – Švékšna (Šilutės r.)	Vžns – Výžuonos (Utenos r.)
Švnčl – Švenčionėliai (Švenčionių r.)	Žl – Žélva (Ukmergės r.)
Tj – Taujėnai (Ukmergės r.)	Žml – Žeimėlis (Pakruójo r.)
	Žr – Žarėnai (Telšių r.)

LITERATŪRA

AK – Alexander Kurschat, *Litauisch-Deutsches Wörterbuch* 1–4, Göttingen: hoesck & Ruprecht, 1968–1973.

ATSŽ – *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas* 2, Vilnius: Mintis, 1976.

Bartkutė Nerija 2007: Kalnuotų vietų įvardijimas nekalnuotoje Lietuvos teritorijoje (remiantis Joniškio rajono vietovardžiais). – *Acta Linguistica Lithuanica* 56, 23–40.

BEŽK – *Kazimiero Būgos etimologinio žodyno kartoteka*: skaitmeninis leidimas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/BugosEtimologinioZodynoKartoteka/> [žiūrėta 2021-10-27].

Bilkis Laimutis 2008: *Lietuvių helonimų daryba: priesaginiai ir priesagėtieji helonimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Bilkis Laimutis 2006: Dėl kai kurių lietuvių vandenvardžių kilmės. – *Baltų onomastikos tyrimai: Aleksandrui Vanagai atminti*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 47–62.

Bilkis Laimutis 2011: Dar kartą dėl kai kurių lietuvių vandenvardžių kilmės. – *Baltų onomastikos tyrimai* 2, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 9–25.

Bilkis Laimutis 2014: Dėl kai kurių lietuvių vandenvardžių kilmės (II). – *Acta Linguistica Lithuanica* 71, 147–157.

Būga RR – Kazimieras Būga 1958–1961: *Rinktiniai raštai* 1–3, sud. Z. Zinkevičius, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Butkus Alvydas 1995: *Lietuvių pravardės*, Kaunas: Aesti.

Endzelytė Renata 2005: *Šiaurės vidurio Lietuvos vietovardžiai*: daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Garliauskas Vidas 2013: Kai kurie Seirijų krašto hidronimai. – *Seirijų praeitis ir dabartis I*, sud. L. Lapinskienė, Vilnius: Gimtasis žodis, 477–490.

Gelgaudiškio miestelio tinklalapis. Prieiga internete: <https://www.gelgaudiskis.lt/> [žiūrėta 2021-10-01].

Hennenberger Caspar 1584: *Prussiae regionis Sarmatiae Europeae nobiliss. Vera et nova descriptio*, auctore Gasparo Hennebergo Erlichensi Pastore Mulhausensi. Prieiga internete: http://www.lithuanianmaps.com/images/1584_A_Ortelius_Prussiae_Regionis_Sarmatiae_18x14_inches.jpg.

Hennenberger Caspar 1634: *Prussiae Nova Tabula*, auctor Casparo Henneberg Erlichensi. Prieiga internete: http://www.lithuanianmaps.com/images/1634_Blaeu_Prussia_Nova_Tabula_raremaps.jpg.

Hennenberger Caspar 1638: Hennenberger Kaspar, Segebade Lorenz, *Prussiae: Das ist des Landes zu Preussen Welches das herrlichste Theil ist Sarmatiae Europeae, Eigentliche und Warhafftige Beschreibung* [...] [Königsberg]: [s.n.], [1638], (Gedruckt zu Königsberg in Preussen: bey Segebade Erben, im Jahr 1638). Prieiga internete: <https://polona.pl/item/prvssiae-das-ist-des-landes-zu-preussen-welches-das-herrlichste-theil-ist-sarmatiae,NDg5ODg0Nw/0/#info:metadata>.

IAK – *Istorinių asmenvardžių kartoteka*, Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro fondas.

Jasiūnaitė Birutė 2000: Iš lietuvių mitologinės leksikos: *baūbas* bei jo padermė. – *Baltistica* 35(2), 171–191.

Juška Albertas 2020: Ištrauka iš spaudai rengiamos knygos „Miestelis prie Lendros, Vanagio ir Šusties“. – *Šilo karčema*: internetinė laikraščio versija, 2020-05-13. Prieiga internete: https://www.silokarcema.lt/naujiena/12283_istrauka-is-spaudai-rengiamos-knygos-miestelis-prie-lendros-vanagio-ir-susties-.html.

Kazlauskas Jonas 1968: Dėl kuršių vardo etimologijos. – *Baltistica* 4(1), 59–63.

Kiseliūnaitė Dalia 2020: *Klaipėdos krašto toponimai. Istorinis ir etimologinis registras*: elektroninis leidinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: [http://prussia.online/Data/Book/kl/klaipdos-krato-toponimai/Kiseli%C5%ABnait%C4%97%20D.%20Klaip%C4%97dos%20kra%C5%A1to%20toponimai%20\(2020\),%20OCR.pdf](http://prussia.online/Data/Book/kl/klaipdos-krato-toponimai/Kiseli%C5%ABnait%C4%97%20D.%20Klaip%C4%97dos%20kra%C5%A1to%20toponimai%20(2020),%20OCR.pdf).

Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija, sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas 1–20 (1941–2002)*, red. kolegija G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė,

e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas>.

LLKŽe – *Didysis lietuvių–latvių kalbų žodynas*: skaitmeninis leidimas, par. J. Balkevičius, J. Kabelka, E. Švageris, A. Navickaitė-Klišauskienė, G. Nešpore. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/latviu-lietuviu-kalbu-zodynas/>.

LVvGDB – *Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė*. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/lietuvos-vietovardziu-geoinformacine-duomenu-baze/>.

LPDB – *Lietuvos pavardžių duomenų bazė*. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/pavardziu-duomenu-baze/>.

LUEV – *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1963.

LVŽ 1 – *Lietuvos vietovardžių žodynas 1*, redaktorių kolegija: L. Balode, V. Blažek, G. Blažienė, V. Kardelis, A. Ragauskaitė, S. Temčinas, J. Udolph, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2008.

LVŽ 3 – *Lietuvos vietovardžių žodynas 3*, autoriai V. Adamonytė, L. Bilkis, G. Blažienė, D. Kačinaitytė-Vrubliauskienė, M. Norkaitienė, A. Ragauskaitė, M. Razmukaitė, D. Sviderskienė, atsak. red. L. Bilkis, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2018.

Mažiulis Vytautas 2013: *Prūsų kalbos etimologijos žodynas, 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas*, par. V. Rinkevičius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras [= *Prūsų kalbos etimologijos žodynas 1–4*, Vilnius: Mokslo (t. 1), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 2–3), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 4), 1988–1996].

Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus tinklalapis. Prieiga internete: <https://www.mlimuziejus.lt> [žiūrėta 2021-10-15].

ME – Kārlis Mülenbachs, *Latviešu valodas vārdnīca 1–4*, rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, Rīgā, 1923–1932.

MLEe – *Mažosios Lietuvos enciklopedija*: elektroninis leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2021. Prieiga internete: <https://www.mle.lt/> [žiūrėta 2021-10-01].

Pėteraitis 1992: *Mažoji Lietuva ir Tvanksta prabaltų ir pralietuvių laikais*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

PKK – *Pavardžių ir vietovardžių komisijos surinktų vietovardžių kartoteka*, Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro fondas.

Savukynas Bronys 1960: Ežerų vardai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai 3*, 289–300.

Skardžius Pranas 1943: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, Lietuvių kalbos institutas.

Smoczyński Wojciech 1982: Indoeuropejskie podstawy słownictwa bałtyckiego. – *Acta Baltico-Slavica* 14, 211–240.

Tamulaitienė Dovilė 2020: *Lietuvių priesaginių hidronimų kirčiavimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Vanagas Aleksandras 1970: *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius: Mintis.

Vanagas Aleksandras 1981: *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius: Mokslas.

Vanagas Aleksandras 1981a: Lietuvių hidronimų semantika. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 21, 4–153.

Vanagas Aleksandras 1992: Įvadas. – *Lietuvos vietovardžių žodynas* 1, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008, XI–XXXI.

VK – *Vietovardžių iš gyvosios kalbos kartoteka*, Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro fondas.

VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (2001–2015): e. variantas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2021. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/> [žiūrėta 2021-10-01].

VŽe – *Vietovardžių žodynas*: internetinis leidimas, sud. M. Razmukaitė, A. Pupkis, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2007. Prieiga internete: <http://www.vietovardziai.lki.lt>.

Zinkevičius Zigmas 1966: *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.

Zinkevičius Zigmas 2008: *Lietuvių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Žemės vardyno anketos (1935–1940 m.), Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro fondas.

Савукина Бронис 1966: К проблеме западнобалтийского субстрата в югозападной Литве. – *Baltistica* 1(2), 165–176.

Considerations on the Origin of Several Names of Lithuanian Rivers and Lakes

SUMMARY

Based on the analysis of the accentuation and motivation of hydronyms as well as their links with other toponyms, the article considers new or revises existing possibilities concerning the origin of several hydronyms, which have already been addressed in toponymic studies.

The hydronyms *Mirglonas* || *Mirglius* (a river in Žemaičių Naumiestis) are linked with Lith. *mirgėti* 'to shine, twinkle; to move, vibrate, sparkle with changing colours or light and shadows', but the expanded root *mirgl-* entails a possibility of comparison with Lith. *mirgla* 'someone who does not see well, a weak-sighted person', Lith. *mirglinėti* 'to look with the eyes partly closed, squint', Lith. *mirglinti* 'to go with the eyes partly closed'. The link between the river names and Lith. *mirglyti* 'to rain lightly, drizzle' should not be rejected as well.

The etymological connection between the lake name *Mūmelis* (Gelgaudiškis) and Lith. *mūmėlis* 'a silent, incommunicative, reserved person; a lazy, clumsy person', Lith. *mūmas* 'a silent, dumb person' raises certain doubts as to the motivation and the distribution area of the appellatives. It is considered whether the hydronym could be related to Lith. *mūmelė* (Ger. *Mummel*) 'Nuphar'.

Presumably, the hydronym *Pasōdgiris* (a river in Kazlų Rūda) derives from the name of another place **Pasod-giris*. The data on proper names collected during the interwar period enable us to revise this assumption and to trace the river name to the meadow or marsh name *Pasōdgiris*.

The data from the *Land Names Questionnaires* show that the river name *Pātyralis* (Žarėnai) does not derive from the diminutive form **Tyralis* of the meadow name *Týrai* or *Týras* but from the name of the nearby forest *Tyralis*.

The etymological link between the lake name *Piršėnas* (Balninkai) and Lith. *prā-paršas*, *pra-peršā*, *pró-perša* 'an unfrozen crack in the ice; an open place in a forest' (< IE **perk-*/**prk-*) is convincing. However, the possible link with Lith. (pl.) *pīršys*, *pīršės* 'a horse's chest' < Balt.-Slav. **pirsi-* 'chest; front' < IE **perk-* 'rib, chest' < **perk-* 'idem' is worthy of consideration.

The connection between the hydronym *Rūvelys* (a river in Kuršėnai) and Lith. *rūvelis* 'an angry person, cheat; weeper' or the personal name *Rūvelis* is doubtful. The possibility of tracing it to Lat. *ruvėtiês* 'to calm down, become quiet' is more likely. We can carefully consider that the hydronym may have originated from Lith. *srūti*, *srūva* 'to trickle, flow'.

The hydronym *Skėrdynas* (a river in Kvėdarna) is traced to Lith. **skerdynas* 'slaughter' < Lith. *skėrsti* 'to slaughter, disembowel', but the accentuation of the river name allows us to consider the Lithuanian verb *skėrdėti*, *-ėja (-i)*, *-ėjo* 'to crack, chap; to get chapped (about

skin)' to be the base word. The hydronyms *Skérdžia* (a river in Molėtai), *Skerdumà* || *Skerdumė* (a river in Krakės), *Skerdyksnà* || *Skerdiksnà* || *Skirdyksnà* (a river in Pabradė) may also be etymologically related to the latter verb.

The possibility of tracing the hydronyms *Šėkštis* (a lake in Alsėdžiai), *Šėkštė* (a river in Stalupėnai), *Šėkštys* || *Šėkštis* (a river in Kuršėnai) to Lith. *šėkštis* 'a fork with hooked prongs for raising chaff', which has previously been raised, is further supported by the meanings of the proper name 'a branched pole; a forked pole for propping up something; prop'.

The link between the river name *Švilpnė* (Eržvilkas) and Lith. *švilpti* 'to produce sound by lips, a whistle or in another way; to chirp continuously; to move quickly through the air with a whistling sound' raises doubts as to the difference between the root accent of the verb and the hydronym. It is more likely that the hydronym derives from Lith. *švilpas* 'horsetail' or Lith. *švilpis*, *švilpis* 'Typha'.

The hydronym *Uršulis* (a river in Skiemonys) is associated with the personal name *Uršulė*. However, the link between the river name and Lith. *uršti* 'to growl angrily; to buzz, hum; to be angry, grumble; to raise noise, bluster, din' is also possible.

Due to their structure, there are more grounds to associate the hydronyms *Žadālis* (a river in Šilalė), *Žādikė* || *Žadikė* || *Žadikis* || *Žadikys* (a river in Pašušvys), *Žadupys* (a river in Alanta) with Lith. *žadas* 'voice, speech, sound' rather than the prefixed Lithuanian verb *žadinti* 'to wake someone up'.

Įteikta 2021 m. spalio 18 d.

DOVILĖ TAMULAITIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

dovile.tamulaitiene@lki.lt